

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มูลฝอยเป็นปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของสังคม และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ การกระตุ้นการบริโภคถือเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม เมื่อสังคมมีความเป็นบริโภคนิยมมากขึ้น ทรัพยากรที่มีอยู่ถูกนำมาใช้ในการผลิตสินค้าในปริมาณมาก ของเสียที่เกิดจากขบวนการผลิตและการบริโภคก็มากขึ้นด้วยเช่นกัน ดังนั้นสถานการณ์มูลฝอยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จนเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่น

แต่ละปีจะมีมูลฝอยจากชุมชนเกิดขึ้นมากกว่าร้อยละ 20 ของมูลฝอยในประเทศทั้งหมด (หทัยรัตน์ เสียงคังและชันทฤทัย กาญจนะจิตรา, 2550, หน้า 2) และในเขตเทศบาลนคร เทศบาลเมือง หลายแห่งกำลังเริ่มเข้าสู่ภาวะปัญหามูลฝอยล้นเมือง ในปี 2549 ปริมาณมูลฝอย ในเขตเทศบาล และเมืองพัทยาเกิดขึ้นประมาณวันละ 12,912 ตันต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2549, หน้า 17) และในปี 2550 ประมาณ 13,600 ตันต่อวัน (กรมควบคุมมลพิษ, 2550, หน้า 16) มูลฝอยที่ตกค้าง ประมาณ 698 ตันต่อวัน

จากสถิติปี 2550 ปริมาณมูลฝอยที่เกิดขึ้นในเขตเทศบาลเมืองจะเชิงเทรา ประมาณ 55 ตันต่อวัน ซึ่งคิดเป็นอัตราการเกิดมูลฝอยในเขตพื้นที่เทศบาลประมาณ 0.8 กิโลกรัมต่อคนต่อวัน (เทศบาลเมืองจะเชิงเทรา, 2550, หน้า 19) จากการคาดการณ์ปริมาณมูลฝอยในเขตเทศบาลเมือง จะเชิงเทรา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546-2566 คาดว่าจะเพิ่มขึ้นตลอดช่วง 20 ปี ประมาณ 12.91 ตันต่อวัน (อานวย ทองสถิตย์, 2547, หน้า 6-13) ซึ่งปริมาณมูลฝอยที่มีแนวโน้มสูงขึ้นประมาณ 67.91 ตันต่อวัน หากไม่มีการจัดการที่ดีพออาจก่อให้เกิดมูลฝอยตกค้างตามที่ต่าง ๆ ในเขตเทศบาล

มูลฝอยตกค้างที่ไม่สามารถกำจัดได้หมด ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และเศรษฐกิจ ซึ่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้น นอกจากมูลฝอยจะทำให้เกิดภาพไม่น่าดูแล้ว น้ำชะจากกองมูลฝอยหรือ ถังมูลฝอยไหลซึมลงดิน ทำให้เกิดการปนเปื้อนกับแหล่งน้ำธรรมชาติ และแหล่งน้ำใต้ดินได้ ซึ่งเป็นมลพิษทางน้ำและมลพิษทางดิน ส่วนผลกระทบด้านสุขภาพ กลิ่นเหม็นจากแก๊สไฮโดรเจนซัลไฟด์ที่เกิดจากมูลฝอย เป็นมลพิษทางอากาศ มูลฝอยบางชนิด มีเชื้อโรค หรือสารเคมีตกค้างอยู่ก่อให้เกิดโรคต่าง ๆ ได้แก่ การได้รับบาดเจ็บจากมูลฝอยอันตราย ต่าง ๆ การติดเชื้อจากการสัมผัสมูลฝอย เข้าระบบทางเดินหายใจ และระบบทางเดินอาหาร โรคติดต่อที่สำคัญได้แก่โรคบาดทะยัก โรคฉี่หนู โรค โรคท้องร่วง และโรคเล็ปโตสไปโรซิส ล้วนมีเชื้ออยู่ในมูลฝอยทั้งสิ้น นอกจากนั้นมูลฝอย ยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์นำโรคต่าง ๆ

ได้แก่ แมลงวัน แมลงหวี่ แมลงสาบ หนู ซึ่งทำให้การแพร่กระจายเชื้อโรคมายังขึ้นและผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้รัฐต้องสูญเสียงบประมาณในการเก็บขนและการกำจัดมูลฝอยปีละจำนวนมาก (พัฒนา มูลพฤกษ์, 2550, หน้า 246)

แนวทางในการแก้ไขปัญหามูลฝอยที่ดีที่สุดวิธีหนึ่งคือ การแยกประเภทมูลฝอยที่แหล่งกำเนิด ซึ่งการจัดการมูลฝอยให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน หนึ่งในนั้นก็คือ การคัดแยกวัสดุจากมูลฝอยหรือแยกประเภทของมูลฝอยก่อนนำไปกำจัดขั้นสุดท้าย การคัดแยกมูลฝอยจัดว่าเป็นองค์ประกอบหรือขั้นตอนที่สำคัญมากในกระบวนการกำจัดมูลฝอย นอกจากจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการกำจัดและค่าใช้จ่ายในการควบคุมป้องกันมิให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมแล้ว ยังเป็นการเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายวัสดุที่คัดแยกมาจากมูลฝอยอีกด้วย (วัชรินทร, 2544, หน้า 3) การดำเนินการคัดแยกมูลฝอยที่แหล่งกำเนิดให้เกิดผลในทางปฏิบัตินั้น ต้องได้รับความร่วมมืออย่างจริงจังจากประชาชน

นอกจากนี้ปริมาณมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองจะเชิงเทราที่มีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นเนื่องจากพฤติกรรมประชาชนในการทิ้งมูลฝอยโดยไม่มีการแยกประเภท ทำให้ปริมาณมูลฝอยเพิ่มขึ้น จากการศึกษาสภาพการทิ้งมูลฝอยของประชาชนที่เทศบาลเมืองจะเชิงเทรา พบว่ามีการทิ้งมูลฝอยแบบถังใบเดียวไม่มีการแยกประเภทมูลฝอยและขาดความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น แต่จากการศึกษาของสมชาย ปัญญากาญจน์ (2544, หน้า 57) พบว่า ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองจะเชิงเทรา มีการคัดแยกมูลฝอยอยู่ในระดับปานกลาง จึงต้องเป็นหน้าที่ของเทศบาลเมืองจะเชิงเทราในการเก็บขน และกำจัดมูลฝอย ซึ่งต้องประสบกับปัญหาปริมาณมูลฝอยล้นบ่อเนื่องจากบ่อรับมูลฝอยรองรับได้ในปริมาณน้อย ซึ่งในการแก้ไขปัญหาทุก ๆ ปี เทศบาลจะทำการจ้างเหมาเอกชนขนย้ายมูลฝอยที่ย่อยสลายแล้วออกจากพื้นที่ ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณเป็นจำนวนมาก เพื่อให้มีพื้นที่รองรับมูลฝอยได้ (เทศบาลเมืองจะเชิงเทรา, 2550, หน้า 17)

จากข้อมูลที่กำลังมาข้างหน้าด้านรวมทั้งปัญหาการเพิ่มขึ้นของมูลฝอยดังกล่าว มีส่วนเกี่ยวกับพฤติกรรมปฏิบัติของบุคคล โดยเฉพาะพฤติกรรมคัดแยกมูลฝอยในครัวเรือน ซึ่งเป็นการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุด การแก้ที่พฤติกรรมของคนอันเป็นสาเหตุของปัญหาจะได้ผลดีกว่าการใช้เทคโนโลยีตามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว และกำลังเกิดขึ้นอย่างไม่สิ้นสุด (สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, 2530, หน้า 18) และเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม จึงต้องทราบกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญรวมทั้งปัจจัยที่เกิดขึ้นในกลุ่มเป้าหมายนั้นด้วย

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมคัดแยกมูลฝอยประกอบไปด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล ทัศนคติ ความรู้ แรงจูงใจ การรับรู้ข่าวสาร และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งทัศนคติเป็นแนวโน้ม

ต่อบุคคล สถานการณ์ หรือกระบวนการทางสังคม โดยเป็นที่ยอมรับกันว่าทัศนคติเป็นตัวบ่งชี้ ค่านิยมหรือความเชื่อของบุคคล และสามารถทำนายพฤติกรรมได้ (Marshall, 1994, p. 21) ดังนั้น หากบุคคลมีทัศนคติที่ดีต่อการคัดแยกมูลฝอยก็น่าจะมีพฤติกรรมการคัดแยกมูลฝอยด้วย และการที่ ประชาชนจะมีพฤติกรรมในการคัดแยกมูลฝอยที่ถูกต้องนั้นก็ต้องขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจด้วย ส่วนแรงจูงใจเป็นแรงผลักดันภายใน ที่ทำให้มนุษย์เกิดพฤติกรรมตอบสนองอย่างมีทิศทางและ เป้าหมาย คนที่มีแรงจูงใจสูงจะแสดงพฤติกรรมได้มากกว่าคนที่มีแรงจูงใจต่ำ (ธนวรรธ ตั้งสินทรัพย์ศิริ, 2547, หน้า 304-305) สำหรับการรับรู้ข่าวสารจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม หรือเกิดการ เปลี่ยนแปลงด้านการปฏิบัติ หากบุคคลได้รับหรือติดตามข่าวสารก็จะทราบเนื้อหาสาระของ ข่าวสาร ได้มากกว่าบุคคลที่ไม่ได้รับ หรือติดตามข่าวสาร ด้วยเหตุนี้เมื่อบุคคลได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการ คัดแยกมูลฝอย จึงน่าจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการคัดแยกมูลฝอยอย่างเหมาะสมด้วยเช่นกัน และ เพื่อให้การดำเนินการแก้ไขปัญหามูลฝอยของชุมชนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างแท้จริง ก็ต้อง อาศัยการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลใน การคัดแยกมูลฝอยนั้นด้วย

ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาพฤติกรรมการคัดแยกมูลฝอยของประชาชน หากความสัมพันธ์และอำนาจการทำนายพฤติกรรมการคัดแยกมูลฝอยของปัจจัยส่วนบุคคล ทัศนคติ ความรู้ แรงจูงใจ การรับรู้ข่าวสาร และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการคัดแยกมูลฝอย กับ พฤติกรรมการคัดแยกมูลฝอยของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะ เป็นประโยชน์และเป็นข้อมูลพื้นฐานแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการคัดแยก มูลฝอยให้มีประสิทธิภาพ ตลอดจนแก้ปัญหา ปรับปรุงและพัฒนาพฤติกรรมของประชาชนในการ คัดแยกมูลฝอยให้ถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น และนำไปเป็นแนวทางในการลดปริมาณมูลฝอยใน เขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทราต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

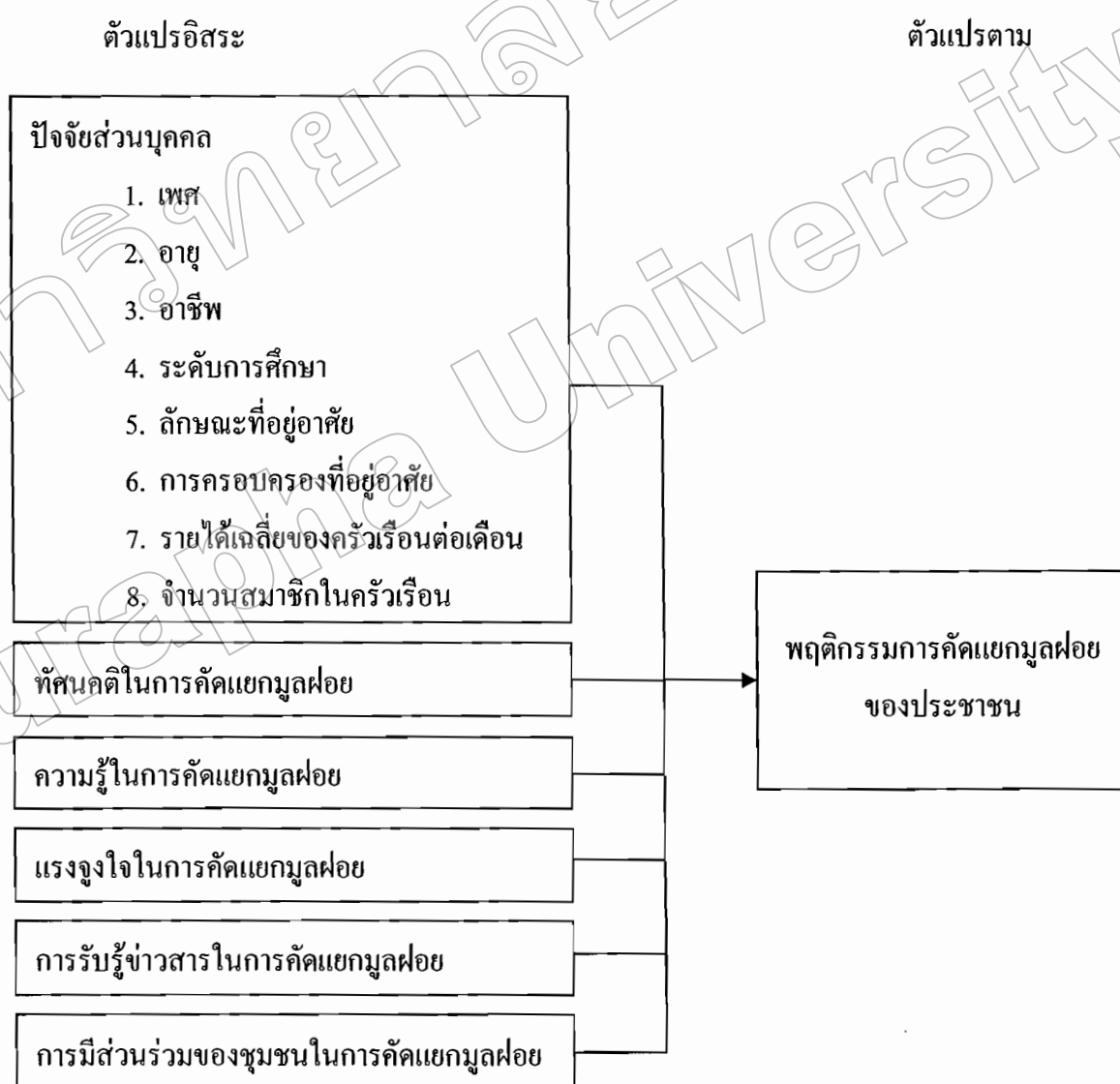
1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการคัดแยกมูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และอำนาจการทำนายพฤติกรรมการคัดแยกมูลฝอยของปัจจัย

ส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ลักษณะที่อยู่อาศัย การครอบครองที่อยู่อาศัย รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือน และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ปัจจัยทัศนคติ ความรู้ แรงจูงใจ การรับรู้ข่าวสาร และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการคัดแยกมูลฝอย กับพฤติกรรมการคัดแยก มูลฝอยของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา

สมมติฐานของการวิจัย

ปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ลักษณะที่อยู่อาศัย การครอบครองที่อยู่อาศัย รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือน และจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ปัจจัยทัศนคติ ความรู้ แรงจูงใจ การรับรู้ข่าวสาร และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการคัดแยกมูลฝอย มีความสัมพันธ์ และสามารถทำนายพฤติกรรมการคัดแยกมูลฝอยของประชาชนได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานคัดแยกมูลฝอยให้มีประสิทธิภาพตลอดจนแก้ปัญหา ปรับปรุงและพัฒนาพฤติกรรมของประชาชนในการคัดแยกมูลฝอยให้ถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น
3. เพื่อเป็นแนวทางในการลดปริมาณมูลฝอยในเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาพฤติกรรมคัดแยกมูลฝอยของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา ศึกษาเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทราทั้ง 18 ชุมชน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 367 คน ด้วยแบบสอบถาม ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 1 เดือน ตั้งแต่วันที่ 15 เดือนกุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 15 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2554 โดยมีตัวแปรอิสระ ดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคล
 - 1.1 เพศ
 - 1.2 อายุ
 - 1.3 อาชีพ
 - 1.4 ระดับการศึกษา
 - 1.5 ลักษณะที่อยู่อาศัย
 - 1.6 การครอบครองที่อยู่อาศัย
 - 1.7 รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือน
 - 1.8 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน
2. ทักษะคติในการคัดแยกมูลฝอย
3. ความรู้ในการคัดแยกมูลฝอย
4. แรงจูงใจในการคัดแยกมูลฝอย
5. การรับรู้ข่าวสารในการคัดแยกมูลฝอย
6. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการคัดแยกมูลฝอย

ตัวแปรตาม ได้แก่ พฤติกรรมคัดแยกมูลฝอยของประชาชน ในเขตเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา

ข้อจำกัดในการวิจัย

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามที่ระบุเป็นรหัสแบบสอบถาม ไม่มีการระบุชื่อ-สกุลของผู้ตอบแบบสอบถาม และทิ้งไว้ให้กลุ่มตัวอย่างตอบ นัดหมายวันเวลาเก็บแบบสอบถามกลับคืนในภายหลัง เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างกล้าที่จะตอบแบบสอบถามตามการปฏิบัติจริง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม อาจมีผลต่อการตอบแบบสอบถามได้เช่นกัน โดยการตอบแบบสอบถามนั้นอาจจะไม่ได้มาจากผู้ตอบแบบสอบถามเพียงคนเดียว หรือมิได้เกิดจากความรู้ที่กลุ่มตัวอย่างมีอยู่จริง แต่อาจจะสามารถเปิดตำราเพื่อตอบแบบสอบถามบางส่วนได้

นิยามศัพท์เฉพาะ

ประชาชน หมายถึง หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนที่เป็นสมาชิกของครัวเรือน มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี และอาศัยอยู่ในเขตชุมชนของเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา

อายุ หมายถึง อายุจริงของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม โดยนับอายุเต็มปีปฏิทินจนถึงวันที่เก็บข้อมูล

อาชีพ หมายถึง งานที่ทำประจำเพื่อเลี้ยงชีพ ได้แก่ แม่บ้าน รับราชการ รัฐวิสาหกิจ รับจ้าง ค้าขาย พนักงานบริษัท และอื่น ๆ

ระดับการศึกษา หมายถึง ระยะเวลาการศึกษาจนถึงวุฒิการศึกษาสูงสุด นับเฉพาะการศึกษาในระบบเป็นจำนวนปี

ลักษณะที่อยู่อาศัย หมายถึง บ้านเดี่ยว อาคารชุด/อพาทเมนต์ อาคารพาณิชย์ และทาวเฮาส์/ห้องแถว

การครอบครองที่อยู่อาศัย หมายถึง การมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง หรือเช่าเพื่ออยู่อาศัย รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนต่อเดือน หมายถึง จำนวนเงินรวม (บาท) ของผู้มีรายได้ในครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน

จำนวนสมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนผู้ที่อาศัยอยู่เป็นประจำในครัวเรือนตามจริงในปัจจุบัน

มูลฝอย หมายถึง บรรดาสิ่งของที่เสื่อมคุณภาพ ขำรุด หรือของที่ไม่ต้องการใช้แล้ว ทั้งเน่าเปื่อยได้และไม่เน่าเปื่อย ทั้งนี้รวมตลอดถึง เศษโลหะ เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษผลไม้ เศษผัก เศษสินค้า เศษวัตถุ วัสดุพลาสติก ภาชนะใส่อาหาร เถ้า ฝุ่นละออง มูลฝอยที่เป็นพิษ หรืออันตรายจากชุมชน และเศษวัสดุที่ทิ้งจากบ้านเรือน ที่พักอาศัย

พฤติกรรม หมายถึง การปฏิบัติหรือการกระทำของประชาชนที่แสดงออกมาในการคัดแยกและรวบรวมมูลฝอยในครัวเรือนเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ มูลฝอยเปียก มูลฝอยแห้ง และ

มูลฝอยอันตราย วัดตัวแปรดังกล่าวจากระดับการปฏิบัติ 4 ระดับ คือ ปฏิบัติทุกครั้ง ปฏิบัติบ่อยครั้ง ปฏิบัตินาน ๆ ครั้ง และไม่เคยปฏิบัติ

ทัศนคติ หมายถึง ความคิดเห็น ความเชื่อ ในทางที่เห็นด้วยหรือ ไม่เห็นด้วยที่มีต่อการคัดแยกประเภทมูลฝอย วัดตัวแปรดังกล่าวจากระดับความคิดเห็น โดยใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Likert scale) เป็น 5 ระดับ คือ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

ความรู้ หมายถึง การจำ ความเข้าใจ และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการคัดแยกมูลฝอย รวมถึงโครงการของทางเทศบาลในเรื่องการคัดแยกมูลฝอย วัดตัวแปรดังกล่าว จากการตอบข้อคำถาม ลักษณะให้เลือกตอบเป็น 2 คำตอบ คือ ใช่ และ ไม่ใช่

แรงจูงใจ หมายถึง ความต้องการของประชาชนที่กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมคัดแยกมูลฝอย ประกอบด้วย ความต้องการด้านร่างกายและความอยู่รอด ความต้องการด้านความปลอดภัย และความต้องการความรักและการยอมรับ วัดตัวแปรดังกล่าว จากการประมาณค่า 4 ระดับ คือ มาก ปานกลาง น้อย และไม่มีเลย

การรับรู้ข่าวสาร หมายถึง การได้รับข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการคัดแยกมูลฝอยในรูปแบบการประชาสัมพันธ์ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชน เพื่อน ญาติ หรือบุคคลทั่วไปรวมทั้งการได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชน ป้ายประชาสัมพันธ์ แผ่นพับ หนังสือพิมพ์ วารสาร ซึ่งการสื่อสารต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ข่าวสารทำได้โดยการสื่อสารด้วยวาจา การสื่อสารด้วยลายลักษณ์อักษร และการสื่อสารที่ไม่ใช่คำพูด วัดตัวแปรดังกล่าวจากการประมาณค่า 4 ระดับ คือ มาก ปานกลาง น้อย และไม่ได้รับ

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนได้มีการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน ในกิจกรรมการคัดแยกมูลฝอยในลักษณะของการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล วัดตัวแปรดังกล่าวจากการประมาณค่า 4 ระดับ คือ มาก ปานกลาง น้อย และไม่มีส่วนร่วม